

Římské právo – vývoj

archaické období – doba královská, počátky republiky (6. st. př. n.l. – 3-2. st.př.n.l.)

předklasické období – republika od punských válek

klasické období – od Oktaviána Augusta - především období principátu (1. st. př. n.l. – 3. st. n.l.)

poklasické období – Od Dikleciána - období dominátu (3. st. n.l. – zánik říše)

Justiniánské období – Vláda císaře Justiniána - 1. pol. 6. stol.

Orgány v Římě /republika/

- **Komicie** - comicia centuriata, tributa /různé funkce, dělení dle majetku/ - shromáždění obyvatel obce
  - zákonodárná moc x význam postupně upadá s rostoucím státem a nezájmem občanů
  - volili úředníky
- **Senát** – původně poradní orgán x kontroloval státní pokladnu a tak se stal hybatele celé státní politiky, složen z bývalých úředníků
- **Magistratury – úřady**

postaveny na principech – kolegiality /vždy více/, annuity /roční volební období/, honorální funkce /čestné – neplacené/, dodatečná odpovědnost, právo suspendovat rozhodnutí druhého úředníka ve stejné funkci

konsulové – nejvyšší úředníci – nahradili krále

praetoři – původně zástupce konsulů, později moc nad jurisdikcí – prétor městský /praetor urbanus – pro Římany/ a cizinecký /praetor peregrinus – pro spory cizinců v Římě a Římanů s cizinci/

další úřady: aedil /**kurský aedil** - dohlížen na trhy – vydával vyhlášky týkající se trhů, vad na věcech atp./, kvestor, censor, diktátor, velitel jízdy.

moc úředníků:

impérium – původně panovníkova, jde o nejvyšší příkazovací a zakazovací moc /konzulové, praetoři v otázkách iurisdikce/

potestas – nižší moc

apparitores – pomocný úřednický aparát, ne úředníci, ale zaměstnanci – ty jsou již placeni

Prameny práva v Římě

právo zvykové – bylo nejstarší, převážně zemědělské, jeho normy zachyceny v prvních zákonech doby královské, hlavně pak 2ti deskách

LEGES – právo psané, zákony – **právo civilní**

- *království, republika* - **Zákon 12ti desek** /5. stol. př. n.l. – typická ustanovení pro agrární společnost/, zákony, plebiscita /usnesení plebejů, původně zavazovala jen je, pak všechny Římany/, senatusconsulta /SC – dobrozdání senátu – původně nezávazná, později jejich závaznost prosazena mocí senátu/
- *císařství* - vedle výše uvedených ještě: císařská nařízení, reskripty, císařské edikty /x nezaměňovat s edikty úředníků/

IUS – právo dotvářené právníky – **právo honorální**

edikty úředníků /prétoři, kurulští aedlové/ - vždy každý rok s novým úředníkem nový edikt, tím se /novelizuje předchozí, účelem je odstranit nespravedlnosti způsobené přílišnou rigiditou a zastaráváním zákonů, ediktní činnost ukončena za Hadriána /2. st. n. l./ **tzv. věčným ediktem** – nemožné další novelizace

jurisprudence – činnost právníků – prosazuje se díky soudům, vrcholí udělením **ius respondere** /právo odpovídat jménem císaře - tento názor byl pro soud závazný/, od 3. stol. úpadek, snaha omezit mnohost názorů – **r. 429 tzv. Senát mrtvých** – závazné názory jen Papiniana, Ulpiana, Modestina, Paula a Gaia

Soudní proces v Římě

- soudce v Římě je soukromá osoba, nikoliv úřad, nemusí mít právnické vzdělání, musí být člověk morálně zachovalý a požívající úcty – jeho pozice blízká dnešním rozhodcům
- žaloba v Římě měly povahu konkrétní – každému právnímu vztahu odpovídala žaloba s příslušným jménem, pokud nebyla na nějaký vztah žaloba, nebylo možno jej žalovat /leda by byla žaloba vytvořena prétořem – viz honorální právo/ x nyní žaloby abstraktní – na obecné požadavky pro formu žaloby se aplikuje událost, která se nám stal a kterou chceme žalovat

Vývojová stádia římského procesu

1. **legistakční** – nejstarší, přísně formální, trvá na doslovném citování zákona /kdo žaluje poškození viničních keřů prohrává, protože Zákon 12ti desek hovoří jen o stromech – má tedy žalovat viničné stromy/
2. **formulový** – vychází již z pasné žaloby vytvořené prétořem v první fázi řízení – již není formální, důkazní prostředky jako dnes /listiny, svědectví.../
3. **kogniční** – za císařství – již nejde o sourkomé osoby, ale skutečně o úředníky a státní instituci – jen jedna fáze x je hierarchický systém vyšších a nižších úředníků – umožňuje se odvolat. Nejvyšší instance je císař

Fáze sporu

nejtypičtější na formulovém procesu

I. in iure - „o právo“ – probíhá pře prétořem, účelem je zjistit, zda existuje či neexistuje na danou věc žaloba. Pokud existuje, strany se dohodnou na dalším průběhu sporu. Výsledkem je žalobní formule.

litiskontestace – obdoba naší žaloby dohoda stran o sporu /dvoustranný úkon x naše žaloba je jednostranný/

její účinky jsou obdobné účinkům žaloby:

- nutná novace – zaniká povinnost dlužníka např. ze smlouvy a vzniká stejná povinnost z této žaloby /jinak by neplaila zásada ne bis in eadem re – ne dvakrát v téže věci/
- fixuje materiální základ sporu
- ve formulaci se nesmí provádět žádné změny
- přerušuje promlčecí žaloby
- nárok přechází na dědice, i kdyby původní nárok zděditelný nebyl
- pokud je veden spor o věc, nesmí být tato věc zcizena /tedy prodána, darována/

II. apud iudicem – „před soudcem“ - soudce je vázán právním názorem prétořa uvedeným ve formulaci – má tedy pouze zkoumat, zda ke tvrzenému jednání došlo, či nikoliv a na jeho základě vynést rozhodnutí

actio /žaloba/, **exemptio** /námitka – souhlasím s žalovaným nárokem, ale něco namítám, např. skutečnost, že byl promlčen/, **prétorský interdikt** /mimořádný prostředek, něco jako předběžné opatření/

Subjekty v římském právu

subjekty – osoby fyzické x osoby právnické

A. fyzické osoby

- ne každý člověk je subjektem práva, o právním postavení rozhoduje **STATUS /CAPUT/**

I. status libertatis

– status svobody, nejdůležitější, člověk bez svobody je otrok a otrok je věc /*servus nullum caput habet*/

-osoby jsou svobodné od narození /**ingenuové**/ nebo jsou to propuštění otroci /**libertini**/, ti jsou však stále do jisté míry závislí na bývalém pánovi

II. status civitatis

- občanský status, dělí obyvatele na Římany a cizince (zvl. postavení mají *latinové* a spol.), rozdíl se postupně smývají, r. 212 občany všichni obyvatelé římské říše

- obsahuje práva veřejná (účast na úřadech, vojenská služby) x ale i soukromá

1. **ius commercium** – právo na některé soukromoprávní instituty (kviritské vlastnictví, mancipace...)

2. **ius connubium** – právo uzavřít sňatek dle římského práva

III. status familiae

- určuje postavení v rodině osoby se dělí na:

1. **sui iuris** – osoby svého práva (typicky otec – hlava rodiny – *pater familias*)

2. **allieni iuris** – osoby podřízené cizímu právu

-plnou způsobilost má pouze osoba *sui iuris*

CAPITISDEMINUTIO - změna/ztráta statutu

I. c. maxima - status libertatis – rovná se smrti, nastane při upadnutí do otroctví či do zajetí.

ius postiliminii – právo návratu – pokud se zajatec vrátí, získává znova *status libertatis* a vstupuje zpětně do všech právních vztahů x faktické stavy se neobnovují (držba, manželství)

II. c. media - status civitatis – stává se cizincem pozbývá práv občana x je osobou svobodnou

III. c. minima - status familiae – změna rodinného stavu z *allieni iuris* na *sui iuris* (zemře-li *pater familias*, jeho přímí potomci), nebo naopak (adopce)

B. Právnické osoby

I. korporace – účelové sdružení osob

II. nadace – účelové sdružení majetku

Římská rodina

familia – míněna ve smyslu mocensko-právních vazeb, ne ve smyslu vazeb pokrevních

Agnatio , agnátská rodina – právní pouto mezi hlavou rodiny /pater familias/ a osobami jemu podřízenými / synové + jejich případné manželky a děti, dcery, adoptované děti manželka,.../

moc patera familias:

1. patria potestas – nad dětmi, **vlastními nebo adoptovanými**, pokud mají synové vlastní rodiny, tak i nad jejich manželkou a potomky, v podřízenosti nehraje roli věková hranice (dospělost atp.)

-výkon veřejných práv není nijak omezen (osoba *alieni iuris* může být klidně senátorem)

-adoptované osoby – využíváno často k účelům politickým

-osvobození z moci - **emancipace** – osoba se stane osobou *sui iuris*, muž může založit novou rodinu (v čele rodiny vždy muž, kde je matka osobou *sui iuris*, případnou děti pod otce), emancipovaný člen rodiny ztrácel nárok na podíl na dědictví /dědili původně pouze agnátská příbuzní/ → emancipování mladší sourozenci, ne prvorozený syn

2. manus – nad manželkou v případě manželství *cum manu* (přísného práva)

3. mancipio – jiné osoby svobodně dočasně podřízené moci *p. f.* (sousedův zlobivý syn odpracovává škodu, co způsobil)

Cognatio, kognátská rodina – postavena na příbuzenství pokrevním, stupeň → kolik bylo třeba porodů, aby byly příbuznými

-kognátská a agnátská rodina se překrývají jen zčásti

-postupně vítězí kognátské příbuzenství (v dědickém právu)

A. Manželství – Matrimonium iustum

-založeno na manželské náklonnosti – **affectio maritalis**, nešlo tedy ani o svátost, či o smlouvu

-vychází z *ius connubium* – jen pro římské občany, jen z něj vznikne agnátská rodina

zásnuby – mohli předcházet, souhlas dcery mohl nahradit otec x u sňatku ne

Druhy manželství – odvozeno od převodu moci nad manželkou

I. cum in manu conventione – podle přísného práva – manželka přechází pod moc manžela /jeho *pater familias*/

uzavírán formou

1. confarratio – slavnostní způsob před kněžími

2. coemptio – jakoby koupě

3. vydržení – muž vydržel nad manželkou moc

II. sine in manu conventione – manželství volného práva

- mladší varianta, manželka zůstává v moci svého *pater familias*, popř. *sui iuris*

překážky uzavření manželství:

absolutní – kleštěnec, stejné pohlaví

relativní – věk, příbuzenský stupeň

Ostatní druhy soužití

B. Concubinatus – sdílení lože, vztah osob nestejného postavení (senátor a herečka)

C. Contubernium – sdílení chýše, soužití otroků, popř. otroka a svobodné osoby

- toto jsou pouze faktické stavy, které nevyvolávají právní následky, děti narozené z těchto vztahů mají příbuzné pouze po matce!

Majetkové vztahy

I. manželství cum in manu – majetek přechází na manžela/patera familias

II. manželství sine in manu – majetek oddělen → z důvodu omezení převodů majetků mezi rodinami (ochrana případných dědiců) **zákaz darování mezi manželi**

věno (dos)

– zajišťuje manželku po smrti, přispívá na náklady s manželstvím a rodinou, nebylo povinné x dobrý zvyk

- manžel měl plné dispoziční právo x později omezeno na právo poživací

- v případě rozchodu nebo smrti povinnost vrátit x muž si mohl odečíst náklady na děti popř. za nevěru ženy

- od Justiniána zabezpečen nárok na vrácení věna zástavním právem k celému manželovu majetku

Zánik

smrtí, ztrátou statutu libertatis – neplatí ius postliminii!, odpadnutím náklonnosti (většinou muž zapudil ženu, někdy i naopak žena opustila muže)

NEGOTIUM – PRÁVNÍ JEDNÁNÍ

-jednání s nímž souvisí vznik, změna nebo zánik soukromých práv

Typy

a/- jednostranné /testament, podání žaloby – v dnešním právu/ x vícestranné /smlouvy/

b/ - mezi živými /inter vivos/ x pro případ smrti /mortis causa/

c/ - úplatné /onerózní/ x neúplatné /lukrativní/ x smíšené /protihodnota je nižší/ - nyní dle teorie práva termíny opačně

Předpoklady právních úkonů

- I. způsobilost k právním úkonům
- II. projev vůle
- III. právem přípustný projev

I. Způsobilost – omezení

1. Věk a/ -7 *infans /dětí/* - právo vůli neuznává, nemůže jednat ani protiprávně

b/ 7-14/12-*dívky/ - inpuberes infantia maiorem /nedospělí starší děti/* omezená způsobilost /mohou si nechat stipulovat – slíbit/ x nemohou se sami zavazovat, omezená deliktní způsobilost /krádež, poškození cizí věci

c/ 14/12/ - 25 a více - *puberes /dospělí/* plná způsobilost k právním úkonům x 2. stol. př. Kr. – do 25let zvláštní ochrana jako „nezkušených“:

- možnost žalovat toho, kdo je podvedl /může žalovat kdokoliv z římských občanů/
- pokud byl podveden, má možnost žalovat navrácení do původního stavu /*restitutio in integrum*/
- možnost přibrat opatrovníka, který bude na jeho jednání dohlížet

prominutí let císařem – od 3. stol. n.l. – osoby 20 /18 let x nemovitosti mohli zcizovat až od 25let.

2. Pohlaví – ženy pro „lehkost ducha“ musí mít poručníka – *tutor mulierum* - i když jsou osobami *sui iuris*, v pozdním období jeho role upadá

3. Vada

A/ - **tělesná** – kleštěnec nemůže uzavřít manželství, němí nemůže uzavírat verbální smlouvy, slepý nemůže pořídit závěť... – *curator debiliū*

B/ - **duševní** – šílené osoby - zastupuje *curator furiosi*
intervalla delucida – světlé okamžiky, kdy šílená osoba je při smyslech – platí její právní úkony

colore insanie – „šílené okamžiky“ normálních osob /situace, kdy osoba jinak normální jedná jako šílenec – afekt

4. **Marnotratník** – osoba, která plýtvá rodinným majetkem – nesmí disponovat majetkem – jedná místo něj *curator prodigi*

5. Újma na cti – infamie /např. osoba, která byla svědkem nějakého právní úkonu a odmítne o něm později vydat svědectví/, infamující následky má i většina žalob z deliktu

6. Jiné: rozdíl stavu /senátor a herečka nemohou uzavřít manželství/, **rozdíl náboženství** /od okamžiku, kdy bylo křesťanství prohlášeno jako jediné oficiální náboženství/

CURATOR – opatrovník – spravuje jen majetkové záležitosti, jedná sám

x

TUTOR – poručník – spravuje majetek a má dohlížet i na výchovu, jedná sám, nebo dodává váhu jednání nedospělého svým dozorem.

- jen u nedospělých dětí a žen

II. Právní úkon

a) – výslovně

b) – mlčky /konkludentně/ - faktickým konáním

c) – mlčení – neplatí obecně za souhlas, jen „*kdo mlčí když mluví měl a musel, považuje se jako by souhlasil*“

Nesoulad vůle a projevu

a) – projev učiněný v žertu

b) – přehlédnutí chyby – nepozornost

c) – jednání přičítám jiný význam, než má

OMYL PODSTATNÝ – ERROR ESSENTIALIS

- jen tento omyl způsobuje neplatnost právního úkonu

1. error in negotio – omyl v jednání (A myslí, že kupuje, B že pronajímá)

2. error in persona – omyl v subjektu (myslím že kupuji od A, ale kupuji od B)

3. error in corpore – omyl v předmětu (myslím že kupuji otroka Gaia, ale kupuji otroka Stycha)

x **error in qualitate** – ve vlastnostech věci – nezpůsobuje neplatnost, není omylem podstatným

není možný omyl právní – neznalost práva neomlouvá

mentální rezervace – vnitřní výhrada – jedna strana jednání jen předstírá, což druhá strana netuší – je platné /nutnost právní jistoty/

simulace - obě strany uzavírají jen na oko – není platné

disimulace – obě strany uzavírají na oko, ale cíl jejich jednání je odlišný od simulované smlouvy /kupní smlouva mezi manželi, již se obchází darovací smlouva/

POHNUTKA – myšlenka, která mne vede k tomu, abych nějakým způsobem jednal

- nemá právní význam x jen ve dvou situacích:

1. dolus – podvod

2. vis ac metus – bezprávná výhrůžka – jen za situace, že hrozba je protiprávní, je příčinná souvislost mezi hrozbou a jednáním, hrozba je závažná /život, zdraví/

- jde o tzv. prétorské delikty

OBSAH PRÁVNÍHO JEDNÁNÍ

1. Essentialia negotii – jsou nutné k tomu, aby právní úkon vznikl /peníze jsou nutným znakem kupní smlouvy – tedy směny věci za peníze/

2. Naturalia negotii – jsou samozřejmou součástí právního jednání, není je třeba zmiňovat (odpovědnost prodávajícího za právní vady na prodávané věci)

3. Accidentalialia negotii – vedlejší možné náležitosti, jež se mohou v jednání vyskytnout

a) condictio – podmínka – vázání splnění na nejistou událost budoucí x není podmínkou, pokud musí nastat, nebo pokud nastat nikdy nemůže /jedno, jestli nemůže nastat fyzicky, nebo právně/

podmínky **suspensivní** – odkládací /právní účinky vyvolává úkon až po splnění – „*dostaneš statek v Brundisiu, když si vezmeš Pamphylu*“

x

podmínky **rezolutivní** – rozvazovací /právní účinky nastupují ihned a trvají, dokud není splněna podmínka – „*Dostaneš statek v Brundisiu, když se nikdy neoženíš s žádnou ženou*“ /v okamžiku svatby musím vrátit/

podmínky **potestativní** /mohu ovlivnit/ x **kauzální** /nemohu ovlivnit/ x **smíšené** /mohu částečně ovlivnit

b) dies – určení časové

„*dies certus an, certus quando*“ – den jistý, jisté kdy nastane – 1. 11. 2007

„*dies certus an, incertus quando*“ – den jistý, není jisté, zda nastane –
př. 100. výročí narození

„*dies incertus an, certus quando*“ – den nejistý, jisté nastane – smrt

„*dies incertus an, incertus quando*“ – den nejistým, není jisté, jestli nastane

- první dvě situace jsou dies, druhé dvě condictio

c) modus – určení účelové – u lukrativních převodů majetku /darování atp./

- podmínka odkládá a nezavazuje x modus neodkládá, ale zavazuje /**modus qualificatus**/

- **modus simplex** – nezavazuje, je chápán jen jako dobrá rada

- není možné podmínky: protizákonné, nemravné, výsměšné, nesrozumitelné, nemožné....

- **nemají vliv na platnost, jen na účinnost** – *nový testament s podmínkou, že starý testament pozbude platnost x podmínka může způsobit neúčinnost nového testamentu – nebude tedy platit ani nový, ani starý*

Věcná práva

- statický prvek v právu, zaručuje trvanlivost vztahů x dynamický prvek je právo závazkové
- žaloby **actio in rem** – působí proti všem (erga omnes) – konstatují, že někomu přísluší nějaké právo a všichni ostatní ho musí respektovat

Držba

není právní vztah, ale je faktickým stavem, který však vyvolává právní následky je faktický stav a proto:

- není chráněna řádnými prostředky ochrany (žaloby), ale jen mimořádnými (interdikty)
- není ji možné převést (vlastnictví se převádí, ale držba se ztrácí a vždy znova nabývá)
- neobnovuje se automaticky při návratu ze zjetí (neplatí ius postliminii)

- držba existuje jako jedna ze složek vlastnictví, ale může existovat i samostatně
- protože Římané předpokládali, že faktický stav je v souladu se stavem právním, měl držitel vždy ve sporu o vlastnictví výhodnější postavení (předpokládalo se, že je vlastník)

A. Držba nemá definici, k tomu, abychom mohly hovořit o držbě, musí být současně splněny dvě podmínky:

corporalis possessio – přímé fyzické (tělesné) působení na věc

animus possidendi – vůle mít věc za vlastní

- pro vznik držby není nutná dobrá víra! Zloděj je držitelem! – držba ve zlé víře však nikdy nemůže založit vlastnictví

B. Detence (naturální držba)

- mám věc ve své moci, ale ne pro sebe (např. je u mne věc v úschově)
- detentor nemá nárok na právní ochranu, tu má pouze vlastník, nebo držitel (výjimkou tzv. *odvození držitelé* – prekarista, sekvestr, zástavní věřitel u zástavy ruční – pignu)
- nabytí držby **brevi manu** – u detentora se změní animus a stane se držitelem – jelikož věc už předtím fyzicky ovládal, nepotřebuje žádné další uchopení věci

Jelikož je držba jedním ze znaků vlastnictví, držitelem může být ten, kdo může být i vlastníkem a stejně tak i předmět držby může být jen věc in commercio

C. Ochrana držby

- inetrdiktky

1. *retinenční* – ochrana proti rušení držby (*uti possidetis, utrubí*)
2. *rekuperační* – ochrana proti odnětí držby (*de vi, de vi armata*)

D. Zánik – alespoň jedné podmínky, vždy pokud se chopí držby někdo jiný

Vlastnictví - dominium

A. Znaky

- právní panství nad věcí
- všeobecné, výlučné (vlastník může být jen jeden – spoluvlastníci vlastní ideální díl), přímé, pojmově neomezené (odpadne-li např. omezení skrze služebnost automaticky se zase „zvětší“ – je elastické)
- právo věc užívat, požívat plody, držet, disponovat (i zničit)

B. Druhy

1. *Kviritské – dominium ex iure quiritium* – jediné pravé vlastnictví (KV)

2. *Bonitární – in bonis habere* – „mít věc v majetku“, vlastnictví zavedené prétozem (BV) – Pokud byla mancipační věc převedena tradicí, nezískal nabyvatel vlastnictví, ale jen držbu. Původní vlastník tedy mohl vyžádat věc pomocí reivindikace zpět. Aby tomu bylo zabráněno, prétoz zavedl proti takovéto vlastníkové žalobě námitku věci prodané a tradované x námitka chránila jen před vlastníkem, ale před třetími osobami (např. zloděj), nebyl nabyvatel nijak chráněn – proto byla prétozem Publiciánem zavedena actio publiciana in rem. Tou byl nabyvatel chráněn do té doby, než uplynula vydržecí doba a on se stal vlastníkem kviritským

C. Způsoby nabývání

1. *derivativní* – vlastnictví nabyvatel odvozujeme od vlastnictví svého předchůdce

a) **mancipace** – formální způsob převedení KV, prováděn v přítomnosti několika svědků, nezáleží na kauze (koupě, darování...), ale na formě

b) **iniurecesse** - formální způsob převedení KV, jde o simulovaný soudní spor, nezáleží na kauze (koupě, darování...), ale na formě

c) **tradice** – převedení vlastnictví „z ruky do ruky“ – kauzální, nezáleží na formě, ale na důvodu převodu (koupě...); se změnou společnost zemědělské na společnost tržní postupně vytlačuje předchozí dva způsoby

2. *originární* – vlastnictví nabyvatel neodvozujeme od vlastnictví svého předchůdce (buď předchůdce nebyl, nebo jeho vlastnické právo není pro nabyvatele rozhodující – např. vydržení), originárně se vždy nabývá kviritské vlastnictví

a) **vydržení – usucapio** – nutno splnit : *res habilis* (věc in commercio), *iusta causa* (titul o jaký opírám držbu), *bona fides* (dobrá víra, že svou držbou nezpůsobuji nikomu škodu), *possessio* (držba), *tempus* (po stanovenou dobu), vychází z teze, že chová-li se někdo jako by byl vlastník, po určitou dobu a naopak vlastník se jako vlastník nechová, pak ten, kdo se jak vlastník chová, by se měl vlastníkem stát

b) **okupace** – nabytí věci ničí (ulovení zvířete)

c) **nález pokladu**

d) **přírůstek (akcesse)** – vlastníkem se stává ten, jehož věc nezměnila podstatu (vlastník obarvené látky, nikoliv vlastník barvy, která byla na barvení vypotřebována)

e) **smísení (commixtio)** – dvě věci sypké či tekuté – vznikne spoluvlastnictví (musí ale jít o spojení neoddělitelné, např. mouka a sůl, nikoliv hrách a čočka)

f) **specifikace** – vytvoření díla – případně tomu, kdo dílo vytvořil

g) **sběr plodu** – vlastník plodonosné věci se stane vlastníkem plodu v okamžiku, kdy se plod oddělí (*separace*) x uzufuktář až v okamžiku, kdy vyvine nějakou činnost – plod sklídí (*percepce*)

D. Právní ochrana

1. kviritský vlastník **a) reivindikace** - žaloba, kterou se nedržící kviritský vlastník domáhá vydání (vrácení věci)

b) actio negatoria – žaloba, kterou se domáhá svého práva kviritský vlastník který drží, ale jemuž je jeho právo jiným způsobem rušeno; žaloba zápůrčí – je konstruována negativně (upuštění od určitého konání...)

2. bonitární vlastník - **actio publiciana in rem** - žaloba, kterou se nedržící bonitární vlastník domáhá vydání (vrácení věci); jde o žalobu s fikcí, soudce má vycházet z fikce, jakoby již uplynula vydržecí doba a držitel (bonitární vlastník) se stal kviritským vlastním

Věcná práva k věci cizí – iura in re aliena

- vlastnické právo je omezeno právem někoho jiného

A. jednotlivé druhy

1. služebnosti
2. superficies (dědičné právo stavby)
3. emphyteutis (dědičný nájem)
4. zástavní právo – hypotéka, pignus (zástava ruční)

B. Služebnosti

- nejčastější omezení vlastnického práva pozemkové

- obecně platí:

- nelze mít služebnost k vlastní věci (nemine res sua servit),
- mají být vykonávány šetrně (nezneužívat služebnosti),
- nelze zřídit k služebnosti další služebnost
- služebnost nespočívá v aktivním konání (povinnost strpět – jedinou výjimkou povinnost udržovat zeď, o níž je opřen sousední dům)

dělí se na:

1. pozemkové – mají trvalý charakter - jsou vázány na pozemek a přecházejí spolu s ním z jednoho vlastníka na druhého, jde o vztah pozemku panujícího (v jehož prospěch je služebnost zřízena) a sloužícího; dělily se dále na městské (omezení výšky domu aby nestínil na sousední pozemek, otázka odtoku vody..) a venkovské (starší – právo hnát dobytek k vodě, právo cesty, právo těžít kameny...); venkovské služebnosti se považovali za věci mancipační

2. osobní – vztahují se ke konkrétní osobě, jsou omezeny nejdéle na dobu jejího života, nelze je převádět na jinou osobu; nejdůležitější:

- **uzus** – právo užívací, mohou užívat např. určitou nemovitost, bydlet v ní, mohou brát i plody ze zahrady x nesmí je zcizovat (mohou brát jen pro svou potřebu)
- **uzufruktus** – právo věc užívat a těžít plody, aniž bych ale změnil podstatu věci (nesmí vykácet sad a prodat dřevo), tyto plody pak mohou dále zcizovat; v případě uzufaktu mohou převést VÝKON práva na jinou osobu (jiný to za mne otrhá) x právo převést nemohu – je to osobní služebnost

Obligační právo – obecná část

I 3, 13: „*Obligace je právní pouto, kterým jsme podle práva naší obce nuceni plnit někomu nějakou věc.*“

D 44, 7, 3: „*Podstata závazku není v tom, aby se nějaká věc nebo služebnost stala naší, ale aby byl někdo donucen nám něco dát, udělat nebo zaručit.*“

závazek

- právní vztah dlužníka a věřitele (výjimečně jiné osoby)
- má určitý obsah
- obsah vztahu je uznán právním řádem

jde o dynamický prvek práva, žaloby jsou určeny výhradně stranám vztahu – **actio in personam**

Vznik a vývoj

„*Omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur, vel ex delicto.*“ Obligace vznikají buďto ze smlouvy, nebo ze soukromého protiprávního činu

1. Kontrakty - smlouvy
2. Delikty - soukromoprávní protiprávní jednání /x veřejnoprávní =crimen/
3. /kvazikontrakty/ - podobné smlouvám x chybí souhlas /nepřikázané jednání/
4. /kvazidelikty/ - podobné deliktům x chybí zavinění

nexum – předchůdce – slib dlužníka, že do splnění může věřitel držet dlužníka v poutech, 326. př. Kr. – osobní ručení zrušeno a nahrazeno majetkovým

Struktura kontraktů – viz učebnice s. 217

Naturální obligace

- vytvořeny jurisprudencí (činností právníků) – závazky převzaté právně nezpůsobilými osobami (otroci) nebo osobami s omezenou pr. způsobilostí (syn – allieni iuris)
- tyto obligace nezle soudně vymáhat (dluh není podepřen ručením) x pokud ale dlužník poskytne plnění dobrovolně, nejde z hlediska věřitele o bezdůvodné obohacení (plnění z nedluhu) a nemusí mu to proto věřitel vrátit

Subjekty

věřitel – creditor x dlužník – debitor

- subjekt nemusí být určitý v okamžiku vzniku, ale musí být jistý v okamžiku plnění

závazek více osob (více věřitelů či dlužníků)

- **podíl** - pohledávky věřitelů jsou ipso iure rozdělené – každý může požadovat /plnit/ jen svůj podíl
- **solidární** – plní se „in solidum“ – jede dlužník plní za všechny – tím jsou všichni z dluhu osvobozeni /pasivní solidarita/, splněním jednomu z více věřitelů zaniká dluh /aktivní solidarita/ ; vzniká zásadně z vůle stran, nebo výjimečně ze zákona /nedělitelné věci/

- **kumulativní plnění** – po každém z dlužníků je věřitel oprávněn požadovat celé plnění, popř. dlužník musí celé plnění poskytnout každému věřiteli – typicky u deliktů, pokuta

Převod pohledávky a závazku

- obligace je osobní vztah – s touto zásadou římského práva není převod slučitelný – řešili to oklikou přes novaci (vznik nového závazku)

Postoupení pohledávky – cessio

novace – dlužník se na příkaz věřitele zavázal z té samé věci jiné osobě x od formulového procesu se řešilo tím, že věřitel zmocnil třetí osobu k podání žaloby na dlužníka x ten se stával věřitelem až v okamžiku litiskontestace

Odpovíдалo se za pravost, nikoliv za vymahatelnost pohledávky!

Převod závazku – převzetí dluhu

- nebyl znám – nahrazovalo se změnou osoby dlužníka
- původně také novace (nový dlužník stipuloval věřiteli totéž)
zavazoval se přítom:

- na příkaz původního dlužníka /delegans – delegatář nový dlužník/
- z vlastní vůle – stačil souhlas věřitele, souhlas původního dlužníka nebyl potřeba
- formou procesního zastoupení – původní dlužník zmocnil nového

Smlouvy ve prospěch třetích osob – opět neznali, takže se obcházelo neplatné jakékoliv smlouvy na tíži třetích osob (vyjma smluv na úkor dědice)

Vedlejší závazky

závazkový vztah založen na důvěře x pro zvýšení důvěry přistupuje další osoba

Ručení – dohoda věřitele a třetí osoby (adpromissor), podle níž se ručitel zavazuje vedle dlužníka plnit /formou stipulace/

Justinián – zásady vztahu věřitel-ručitel:

1. ručení je subsidiární – ručitel plní, až když dlužník neplní
2. každý spoluručitel mohl věřitele požádat o rozdělení dluhu na všechny ručitele
3. ručitel ze samotného titulu splnění dluhu neměl regresní nárok na původního dlužníka /příslušela mu žaloba z příkazu, protože plnil z příkazu dlužníka/
4. od Justiniána je splnění chápáno jako koupě pohledávky

podobné instituty neformální – intercesia, constitutum debiti

Adjektivní odpovědnost

– osoby allieni iuris mohou pro subjekty nabývat x ne zavazovat – viz naturální obligace x z důvodu ochrany věřitele prétor uznal žalobu proti zastoupenému majiteli moci z právního úkonu osoby moci podřízené – jde o dodatkovou /adjektivní/ žalobu
majitel odpovídá za závazky svých dětí či otroků (v plné výši, do výše peculia, do výše zisku)
zaměstnavatel odpovídá za své zaměstnance v plné výši (kapitán, správce soukromého majetku v rámci správy)

Předmět plnění

dare /dát/, *facere* /udělat, ale i nekonat/, *praestare* /ručit, převzít ručení za závazek, někdy spojováno s *facere*/

omezení:

- obsah musí být dovolený /ne proti zákonům, dobrým mravům/
- plnění nesmí být od začátku objektivně nemožné /fyzicky nebo právně/
- plnění musí být určitelné
- plnění musí být ocenitelné v penězích

Druhové a individuální plnění – druhově určená věc – možno plnit jakoukoliv kusem téhož druhu, proto druhově určená věc nezaniká, nemůže tedy vzniknout objektivní nemožnost plnění – odpovídá dlužník x u individuálně určených věcí nebezpečí náhodného zániku postihuje věřitele

Dělitelné a nedělitelné plnění /takové, kde by jednotlivá plnění nedala dohromady plnění celé/– u *dare* převažují dělitelná, u *facere* nedělitelná /solidární závazky/

Alternativní závazek x alternativní možnost plnění

alternativní obligace

předmět plnění je určen alternativně - z více plnění se má plnit jen jedno

při nemožnosti jednoho plnění bez viny dlužníka, závazek se omezuje na ostatní věci: „*Dluží se dvě věci, jen jedna je třeba plnit*“

x

alternativní možnost plnění

„*Dluží se jedna věc, ze dvou je možno se plnit*“ – nemožnost plnění bez zavinění dlužníka osvobozuje dlužníka

- zde alternativnost zaniká vždy vykonanou volbou – např. odpovědnost za škodu způsobenou osobou podřízenou (mohu platit x mohu se zprostit vydáním osoby, jež se toho dopustila)

Vedlejší plnění

existují vedle hlavní obligace

závdavek /arrha/ - jde o důkaz uzavření smlouvy (buď nějaká věc, nebo finanční částka) – platnost smlouvy není vázána na její existenci

úroky /fenus, usure/ - odplata, již dlužník platí za užívání množství zastupitelných věcí, vznikne ze smlouvy nebo ze zákona /úrok z prodlení/; nesmějí být úroky z úroků

smluvní pokuta – jedna strana se zavazuje zaplatit určitou sumu za nedodržení podmínek – nedokazuje se utrpěná škoda, ale pouze skutečnost, že dlužník nesplnil

Zánik závazku

„Povinnost zaniká, když dlužník splnil, co byl věřiteli zavázaný.“

obecné možnosti

1. materiální uspokojení věřitele
2. zrušení bez ohledu na materiální uspokojení věřitele
3. zrušení závazku spojené s jeho modifikací (novace...)

4. modifikace závazku (cesse pohledávky, převod dluhu)

podle civilního práva – působí ipso iure – soud musí konstatovat, že obligace

podle prétorské práva – působí ope exceptionis – obligace trvá, ale dlužník může namítat, že zaniká

I. Civilní právo

1. Splnění /solucio/ - věřiteli, někdy i jiné osobě /poručníkovi, opatrovníkovi,.../, musí splnit stanovený obsah a jiný obsah jen se souhlasem věřitele /plnění místo dlužného, přijetí na plnění – věřitel vezme jinou věc, tu prodá a z výtěžku zaplatí dluh – až pak dluh zaniká/

částečné plnění – věřitel mohl odmítnout, leda by smlouva stanovila jinak

čas – záleží na dohodě, či charakteru, jinak v zásadě na vyžádání

místo - záleží na dohodě, pokud věřitel vymáhal jinde, byl dlužník chráněn žalobou

důkazní břemeno nesl dlužník

2. Odpuštění dluhu – věřitel vyhláší, že dlužníka osvobozuje od závazku /buď formálně, nebo neformálně/

3. Novace a delegace

zrušení závazku novým závazkem, který má stejný materiální obsah, nový závazek ale musí ještě obsahovat něco nového (*aliquid novi*) – jiný subjekt, jiná forma...

delegace – do Justiniána spojená s novací, do té doby mohla být i samostatně je to jednostranný příkaz deleganta, jímž vyzval delegáta, aby plnil třetímu delegátorovi

4. Další důvody

odpadnutí subjektu – u osobního plnění smrt jedné ze stran

splynutí /confusio/ - zdědění, sňatek – nikdo nemůže být zavázán sám sobě

dobatečná nemožnost způsobená náhodou /zánik individuálně určené věci/

pokud věřitel nabude tutéž individuálně určená věc z jiného bezplatného důvodu

neuplatněním po dobu třiceti let

litiskontestací /nutná novace/

osvobozující rozsudek

splnění rozvazovací podmínky,...

II. Prétorské právo

1. pactum de non petendo, transacio – neformální odpuštění dluhu

2. započtení – zánik vzájemným odečtením od protipohledávky, věřiteli zůstane jen pohledávka na zbytek /saldo/; podmínky: pohledávky musí být vzájemné, platné, splatné, likvidní (ihned dokazatelné, aby soud mohl rozhodnout o saldu)

Odpovědnost za nesplnění závazku

- vyvolává povinnost jiného druhu – povinnost nahradit věřiteli škodu

Stupně zavinění:

nedbalost /culpa v užším smyslu/ x úmysl /dolus/

Náhrada škody

- *damnum emergens* – skutečná škoda
- *lucrum cessans* – ušlý zisk

- zásadně v penězích, in natura až od kogničního procesu

Prodlení

- *mora debitoris* – prodlení dlužníka – neplní z důvodů za něž je odpovědný, posuzuje se jako vědomé /dolus/ - jeho odpovědnost se zvyšuje i za náhodu a úroky z prodlení
- *mora creditoris* – prodlení věřitele – věřitel nepřijme plnění z důvodu překážky na jeho straně – dlužník odpovídá jen za dolus, později i hrubou nedbalost, věřitel musí uhradit dlužníkovi náklady, které měl se skladováním věcí

Zcizení na škodu věřitele

-dlužník zcizí část svého majetku a poškodí věřitele tím, že zvýší svou insolventnost – prétor umožnil žalovat přímého nabyvatele majetku dlužníka

Dědické právo

- upravuje majetkové vztahy *mortis causa* /v případě smrti/

sukcese – posloupnost – v zásadě univerzální – dědic nastupuje do **všech** práv a povinností, která měl zůstavitel x singulární (koupě věci)

stojí na principu **autonomie vůle zůstavitele** a na principu formálnosti

delační důvody – proč se někdo stává dědicem

- testament – závěť → testamentární posloupnost
- zákon – není-li závěť → intestátní posloupnost (p. ze zákona)

NELZE KOMBINOVAT TESTAMENTÁRNÍ A INTESTÁTNÍ POSLOUPNOST – BUĎ JEDNA, NEBO DRUHÁ!

hereditas iacens – ležící pozůstalost, pozůstalost nenapadá na dědice vždy okamžikem smrti, ale někdy až později; po dobu mezi smrtí zůstavitele a ujmutím se dědicem existuje jako samotná majetková podstata, která může měnit svou podobu /rozsztává se x zmenšuje se/, je to něco jako kvaziprávní osoba

Postavení dědice

„*semel heres, semper heres*“ – jednou dědic, vždycky dědic /považováno ne za právo, ale jakoby za vlastnost/

I. Domáci dědicové – patří do domácnosti zůstavitele, zpravidla se stávají dědici okamžikem smrti zůstavitele

1. sui et necessarii – vlastní a nutní, jsou to osoby bezprostředně podřízené moci patera /smrtí se stanou osobami sui iuris/ familias, ty se stávají dědici vždy, jakmile zůstavitel zemře; ať už jde o testamentární nebo intestátní posloupnost x později dostávají tzv. *beneficium abstinendi* /dobrodiní neujmout se dědictví/

2. necessarii – dědicové nutní – jsou to dědicové ze závěti /propuštění otroci, vnuk zůstavitele./, musí se vždy ujmout dědictví /např. propuštěný otrok předlužené pozůstalosti, aby hanba konkurzu nepadla na rodinu zůstavitele/

II. Dědicové vnější /volontarií/ - jsou to jen dědicové cizí, mimo rodinu – nestávají se dědici hned, ale až přijetím dědictví

Dědická posloupnost civilní /hereditas/ x prétorická /bonorum possessio/

– civilní právo stavělo na agnátské rodině x prétorické právo začalo prosazovat do dědictví kognátské prvky, kognátská rodina plně vítězí za Justiniána

- prétor stanovuje prekluzivní lhůty, v nichž se dědicové mají dědictví ujmout, nebo jej odmítnout /důvodem ochrana věřitelů zůstavitele, aby věděli, na koho se s pohledávkami obrátit/ x do té doby nebyl v dědickém právu žádné lhůty

Intestátní dědická posloupnost

Dědické třídy dle civilního práva:

1. heredes sui – osoby bezprostředně pod mocí zůstavitele /děti, manželka u m. cum manu/
2. proximi agnati – nejbližší agnátský příbuzný

Dědické třídy prétorické:

- povolávají se postupně, jsou označeny „*unde*“ – odkud se povolává

1. unde liberi – veškeré děti zůstavitele /i emancipované/
2. unde legitimi – první třída agnátské posloupnosti
3. unde proximi cognati – nejbližší **pokrevní** příbuzný
4. unde vir et uxor – mezi manželi /u manželství volného práva/

Dědické třídy podle Justiniána /novela 118/:

1. descendentī – potomci
2. ascendentī – předci a sourozenci plnorodí
3. sourozenci polorodí
4. ostatní pokrevní příbuzní

- vynechána manželka /nebyla pokrevní příbuzný x její právo zajištěno částí majetku zvlášť mimo dědické třídy/

Testamentární posloupnost

-jednostranný právní úkon pro případ smrti, jímž je ustanoven dědic
nepotřebuje souhlas, může být kdykoliv zrušen, k tomu stačí nový testament /platí vždy poslední testament/

Náležitosti

- forma – písemná, jazyk latinský, způsob rozkazovací
- ustanovení dědice – v čele závěti

další obsah: propuštění otroků, poručník dětem, manželce, odkazy,....

Testament musí být zřízen osobně – osoba musí mít způsobilost pořídit testament /x nic nemění na tom, když je testament zapsán někým jiným „jinou rukou“ – alografní; vůle pochází od zůstavitele/

Vývoj

veřejný – původně na shromážděních

mancipační – provedla se mancipace, zde listina testamentu sloužila jen jako důkaz → postupem času stačí již jen tato

písemný testament /tak jak dnes/ - vlastnoručně psaná /holografní/, diktovaná a psaná cizí rukou /alografní/

Posloupnost proti testamentu

zůstavitel mohl odkázat komukoliv /autonomie vůle/ x bez ohledu na své nejbližší příbuzné → ochrana těchto osob „nepominutelných dědiců“

- civilní právo: formální – musí být zmíněni /bez ohledu na částku, nebo na to, jestli zmínka znamená, že je vyděd'uje/
- prétorské: vedle formální stránky se prosazuje i materiální – určitý minimální podíl, který musí dostat /později ustáleno na čtvrtině podílu, který by na ně připadl při intestátní posloupnosti/, postupné omezování vyděd'ovacích důvodů

x nejde o intestátní posloupnost!

žaloba: *querella inofficiosi testamenti* – stížnost na nerespektování příbuzenské povinnosti

Více dědiců – univerzální sukcese → dědické podíly

dědické podíly – mohou určit, jinak podle počtu dědiců /dědicové zmínění v jedné větě.../

dědický podíl je elastický – jde o poměr, ne o hodnotu, pokud by byl uveden přesným číslem, neznamená to, že co je nad toto číslo, jde do intestátní posloupnosti
dědická substituce – pokud by se někdo z dědiců neujal, mohu mu stanovit náhradníka /jinak by se o jeho uprázdněný podíl zvětšili podíly ostatních

Předlužená pozůstalost

dědic nastupuje do všech vztahů zůstavitele – i do dluhů, **odpovídá za ně v plné výši!**
snaha vyhnout se předlužené pozůstalosti

- závěti odkáží na propuštěného otroka /heres necessarií/

-dědicové mají beneficium abstinendi

x zájem věřitelů, aby alespoň část dluhů byla zaplácena → příkaz dědicům ujmou se dědictví /jde o příkazní smlouvu, musí mu uhradit náklady, které s tím měl = i kdyby zaplatil dluh ze svého, musí mu to vrátit/

beneficium separationis – dobrodiní separace – **ochrana věřitelů!** → aby dědic /sám velký zadluženec/, nepoužil dědictví na své dluhy, může být nařízeno oddělení majetku dědictví a majetku dědice a dluhy těch kterých věřitelů se uhrazují z té které části a jen do její výše

beneficium inventáře – od Justiniána – dědic odpovídá jen do výše toho, co bylo zapsáno do inventáře dědictví – **ochrana dědice!** x ten musel o beneficium požádat – nebylo to jako dnes automaticky, že se odpovídá jen do výše dědictví

Odkazy

- singulární sukcese, dědí se konkrétní věci, nikoliv celek /podíl/

- Legatum – přísně formální /pisemná forma, součást závěti/

- Fideicommissum – naprosto neformální x „ponecháno víře“ – není možné jej žalovat

-postupem času se směsují = L- ubývá x F – přibývá formálních náležitostí

Codicilli – psaný fideicomis, nárůst formálních náležitostí ho sblízuje s L., nakonec zcela převládne: **kodiciární klauzule** = pokud by z důvodu formálního nedostatku měla být závěť neplatná, ale splňovala by náležitosti kodicilu, má být místo za závěť považována za kodicil

odkazy – singulární sukcese – aktiva x dědicům zůstávají pasiva → omezování odkazů → tzv. **falcidiánská kvarta** = podle Falcidiova zákona musí jedna čtvrtina majetku zůstat nezatížená odkazy

Donatio mortis causa

- darování pro případ smrti – je to smlouva! Jde tedy o dvoustranný právní úkon INTER VIVOS – nelze zpočátku jednostranně odvolat

